

การรวบรวมพรรณไม้เลื้อยจากดอยขุนวาง

The collection of creepers from Doi Khun Wang

วรัญญู แก้วดวงตา^{1*} และ อติสร กระแสชัย¹

Waranyoo Kaewduangta^{1*} and Adisorn Krasaechai¹

บทคัดย่อ: เก็บพรรณไม้เลื้อยในพื้นที่ป่าบริเวณเขตที่ตั้งของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงขุนวาง จังหวัดเชียงใหม่ 1,200 เมตร จากระดับน้ำทะเล ได้พืช 31 ตัวอย่าง แต่พบพืชที่สามารถปรับตัวและเจริญเติบโตที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (ความสูง 330 เมตร จากระดับน้ำทะเล) 23 ตัวอย่าง และจำแนกหมวดหมู่โดยเปรียบเทียบตัวอย่างที่เก็บมากับตัวอย่างแห้งของหอพรรณไม้ ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จำแนกได้ 12 วงศ์ 18 สกุล 20 ชนิด พบว่า *Raphidophora glauca* และ *R. peepla* เป็นพืชที่มีศักยภาพเพื่อการพัฒนาเป็นไม้ตัดใบหรือไม้กระถางต่อไป

คำสำคัญ: ไม้เลื้อย, การจำแนก, ดอยขุนวาง

ABSTRACT: The collection of creepers from the wild area at Khun Wang Development Center, Royal Project Foundation, Chiangmai where is 1,200 m above sea level was conducted. We obtained 31 creeper samples but only 23 samples were able to adapt and grow at Chiangmai University where 330 m above sea level. The 31 collected creeper samples were identified by comparing with the reference, dry samples of the Herbarium institute, Department of Biology, Faculty of Science, Chiang Mai University. It was able to classify the creepers into 12 families, 18 genres and 20 species. *Raphidophora glauca* and *R. peepla* had the potential to be developed as a cut leaf or pot plant.

Keywords: creeper, classification, Doi Khun Wang

บทนำ

ป่าไม้ของประเทศไทยอยู่ในเขตภูมิอากาศแบบร้อนชื้น จึงมีพืชพรรณที่หลากหลายท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของการพัฒนาที่เกิดขึ้นในหลายๆ ด้าน ประชากรของประเทศไทยควรที่จะตระหนักให้มากถึงการใช้ทรัพยากรที่มีในธรรมชาติ เนื่องจากในช่วงเวลาที่ผ่านมามีพื้นที่ป่าของประเทศที่เคยอุดมสมบูรณ์ด้วยพันธุ์ไม้ต่างๆ ถูกทำลายไปอย่างมาก พรรณไม้บางชนิดได้ถูกนำออกมาจากป่าเป็นจำนวนมาก ดังนั้นควรมีการอนุรักษ์พรรณไม้ไว้ให้คงอยู่เป็นสมบัติของประเทศ (Gardner et al., 2000) และ

มีพรรณไม้หลายชนิดที่สามารถนำมาพัฒนาพันธุ์เป็นไม้ดอก ไม้ประดับได้ โดยเฉพาะพืชที่เป็นไม้เลื้อยเนื่องจากมีความเหมาะสมในการนำมาเป็นไม้ประดับ ตกแต่งบ้านหรือสถานที่ต่างๆ ด้วยมีรูปทรง ลำต้น ใบ และดอก ที่แตกต่างกันไป (อภุขร, 2543)

ในระยะเวลาที่ผ่านมาพืชพื้นถิ่นได้รับความสนใจบ้างแต่ก็มีค่อนข้างจำกัด จึงน่าที่จะศึกษาพืชพื้นถิ่นให้มากยิ่งขึ้น เพื่อนำประโยชน์ไปใช้ทั้งการเป็นไม้ตัดดอกหรือไม้กระถาง (อติสร, 2541) การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อนำไม้เลื้อยพื้นถิ่นมาพัฒนาศักยภาพเพื่อเป็นไม้ประดับหรือไม้ตัดใบต่อไป

¹ ภาควิชาพืชสวน คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ 50200

Department of Horticulture, Faculty of Agriculture, Chiang Mai University, Chiang Mai, Thailand, 50200

* Corresponding author: a_waran@hotmail.com

วิธีการศึกษา

สำรวจและเก็บตัวอย่าง พรรณไม้เลื้อยจากในป่าของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงขุนวาง ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ (Figure 1) ละติจูดที่ 18 องศาเหนือ และลองจิจูดที่ 98 องศาตะวันออก (Boonprakob and Byrne, 2004) โดยเก็บตัวอย่างในรัศมี 10 กม. พร้อมทั้งบันทึกภาพ จากนั้นนำพืชที่ได้มาศึกษาความสามารถในการปรับตัว ที่โรงเรียนคณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัย เชียงใหม่ สูงจากระดับน้ำทะเล 300 เมตร ขยายพันธุ์โดยวิธีปักชำในถาดแกลบและทรายหยาบ อัตรา ส่วน 1:1 หลังจากนั้นย้ายปลูกเพื่อใช้ในการศึกษาทางพฤกษอนุกรมวิธานเพื่อจัดระบบและจำแนกหมวดหมู่ โดยเปรียบเทียบกับตัวอย่างแห้งของหอพรรณไม้ ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พร้อมทั้งวาดรูปแสดงลักษณะภายนอกและศึกษาการขยายพันธุ์ด้วยวิธีปักชำเพื่อเพิ่มปริมาณต้นที่จะใช้ศึกษาด้านอื่นๆ ต่อไป

ผลการศึกษา

ลักษณะป่าของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงขุนวาง มีความสูงจากระดับน้ำทะเล 1,200-1,400 เมตร ความลาดชัน 16-85 % และสภาพภูมิอากาศหนาวเย็น มีแม่น้ำสายสำคัญไหลผ่าน คือแม่น้ำวางขวาและลำห้วยขุนวางขวา มีที่ราบไม่มากนักอยู่ตามแนวลำห้วยและแม่น้ำซึ่งเป็นถิ่นอาศัยของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงและม้ง ลักษณะป่าบริเวณนี้เป็นป่าดิบเขา ซึ่งกระจายอยู่ตามภาคต่างๆ ของประเทศ มีปริมาณน้ำฝนระหว่าง 1,500-2,000 มม.ต่อปี

พรรณไม้ที่รวบรวมได้ทั้งหมด 31 ชนิด ให้รหัส RPF-KW01 ถึง RPF-KW31 เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับตัวอย่างแห้งของหอพรรณไม้แยกพืชได้ 2 กลุ่ม คือกลุ่มพรรณไม้เลื้อย 23 ตัวอย่าง จำแนกได้ 12 วงศ์ 18 สกุล 20 ชนิด และพบว่ามีพืชที่เป็นชนิดเดียวกัน คือ RPF-KW03 กับ RPF-KW04, RPF-KW07 กับ RPF-KW08 และ RPF-KW15 กับ RPF-KW31 และกลุ่มพรรณไม้ที่ไม่ใช่ไม้เลื้อย 7 ตัวอย่าง จำแนกได้เป็น 4 วงศ์ 5 สกุล 7 ชนิด (Table 1)

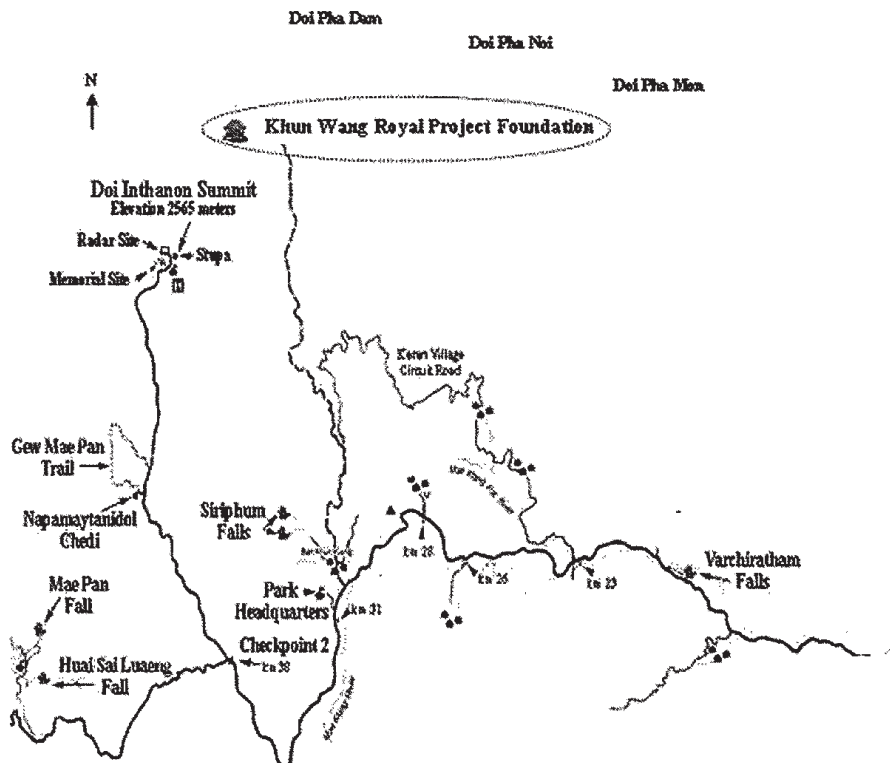

Figure 1 The surveyed area for plant collected at khun Wang Development Center, Royal Project Foundation.

Table 1 Species of samples collected.

Code	Family	Scientific name	Type
RPF - KW01	Piperaceae	<i>Piper</i> sp.	Climber
RPF - KW02	Gesneriaceae	<i>Aschynanthus jarrettii</i>	Climber
RPF - KW03	Araceae	<i>Raphidophora glauca</i>	Climber
RPF - KW04	Araceae	<i>Raphidophora glauca</i>	Climber
RPF - KW05	Asclepiadaceae	<i>Hoya</i> sp.	Climber
RPF - KW06	Araceae	<i>Pothos</i> sp.	Climber
RPF - KW07	Menispermaceae	<i>Parabaena sagittata</i>	Climber
RPF - KW08	Menispermaceae	<i>Parabaena sagittata</i>	Climber
RPF - KW09	Smilacaceae	<i>Smilax</i> sp.	Climber
RPF - KW10	Agavaceae	<i>Dracaena angustifolia</i>	Annual
RPF - KW11	Begoniaceae	<i>Begonia</i> sp.	Annual
RPF - KW12	Selaginellaceae	<i>Selaginella siamensis</i>	Climber
RPF - KW13	Cucurbitaceae	<i>Gynostemma pentaphyllum</i>	Climber
RPF - KW14	Apocynaceae	<i>Trachelospermum asiaticum</i>	Climber
RPF - KW15	Araceae	<i>Rhaphidophora peepla</i>	Climber
RPF - KW16	Menispermaceae	<i>Anamirta cocculus</i>	Climber
RPF - KW17	Begoniaceae	<i>Begonia cathcartii</i>	Annual
RPF - KW18	Asclepiadaceae	<i>Hoya thomsonii</i>	Climber
RPF - KW19	Campanulaceae	<i>Pratia nummularia</i>	Climber
RPF - KW20	Commelinaceae	<i>Streptolirion linear</i>	Climber
RPF - KW21	Cucurbitaceae	<i>Solena heterophylla</i>	Climber
RPF - KW22	Apocynaceae	<i>Parsonsia grayana</i>	Climber
RPF - KW23	Asclepiadaceae	<i>Hoya</i> sp.	Climber
RPF - KW24	Lomariopsidaceae	<i>Bolbitis sinensis</i>	Fern
RPF - KW25	Araceae	<i>Pothos</i> sp.	Climber
RPF - KW26	Apocynaceae	<i>Parsonsia grayana</i>	Climber
RPF - KW27	Ericaceae	<i>Agapetes</i> sp.	Climber
RPF - KW28	Lomariopsidaceae	<i>Elaphoglossum angulatum</i>	Fern
RPF - KW29	Begoniaceae	<i>Begonia</i> sp.	Annual
RPF - KW30	Convallariaceae	<i>Aspidistra longifolia</i>	Herbs perennial
RPF - KW31	Araceae	<i>Rhaphidophora peepla</i>	Climber

จากพรรณไม้ที่รวบรวมได้ทั้งหมด 31 ชนิด พบว่า
พรรณไม้เลื้อยที่สามารถปรับตัวและอยู่รอดมีเพียง
11 ชนิด ดังนี้

RPF-KW01: *Piper* sp. วงศ์ Piperaceae ชื่อพื้นเมือง
คือ พลุ สะพลุ ตีปรี เป็นไม้เลื้อย อายุหลายปี ลำต้น
ตั้งตรงหรือเลื้อยตามพื้นดิน ลำต้นเป็นข้อ ใบมีกลิ่น
หอมซึ่งเป็นลักษณะประจำวงศ์ ใบเป็นใบเดี่ยว
เรียงแบบสลับ แผ่นใบด้านบนเป็นมันสีเขียวเข้ม มีโคน
กาบใบห่อหุ้ม ขอบใบเรียบ (Figure 2)

RPF-KW02: *Aschynanthus* sp. วงศ์ Gesneriaceae
เป็นไม้เลื้อยอายุหลายปี ลำต้นตั้งตรงหรือเลื้อยลักษณะ
เป็นข้อสั้นๆ มียางใส ใบเป็นใบเดี่ยว ออกตรงข้ามเรียง
สลับตั้งฉาก ขอบน้ำ ขอบใบเรียบ (Figure 3)

RPF-KW03: *Rhaphidophora glauca* วงศ์ Araceae
ชื่อพื้นเมืองคือ พลุฉีก เป็นไม้เลื้อย อายุหลายปี ลำต้น
ขอบน้ำ มียางใส บริเวณข้อมีรากอากาศ ขอบที่ร่วม
ค่อนข้างชัน ใบเป็นใบเดี่ยวเรียงแบบเวียน แผ่นใบ
เว้าแยก ลักษณะเว้าแยกถึงเส้นกลางใบ มีแผ่นกาบใบ
ห่อหุ้มลำต้น (Figure 4)

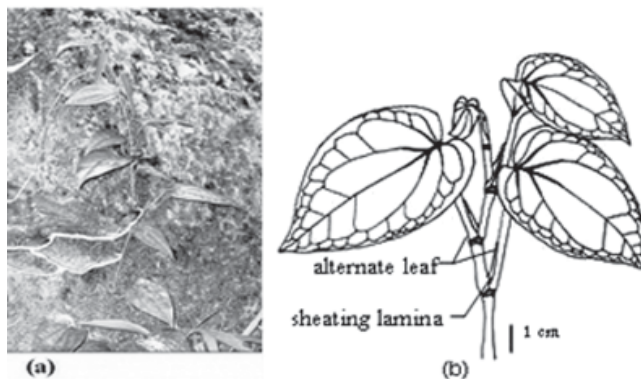

Figure 2 *Piper* sp. (a) native habitat (b) stem and leaf.

Figure 3 *Aschynanthus* sp. (a) native habitat (b) stem and leaf.

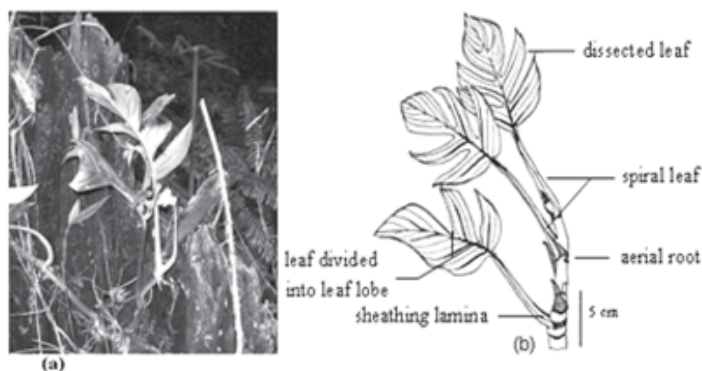

Figure 4 *Rhaphidophora glauca* (a) native habitat (b) stem and leaf.

RPF-KW07, RPF-KW08: *Parabaena sagittata* วงศ์ Menispermaceae ชื่อพื้นเมืองคือ ผักหนั่ง ผักหนั่งเครือเขา (เขียงใหม่) เป็นไม้เลื้อยอายุหลายปี ไม่มีเนื้อไม้ มียางใส มีรากบริเวณข้อ ชอบที่ร่มค่อนข้างชื้น ใบ

เป็นใบเดี่ยวเรียงสลับ บริเวณลำต้นและใบมีขนเล็กๆ ลักษณะขนเป็นแบบสั้นนุ่ม (Figure 5)

RPF-KW12: *Selaginella intermedia* วงศ์ Selaginellaceae ชื่อพื้นเมืองคือ กนกนารี เป็นไม้เลื้อย

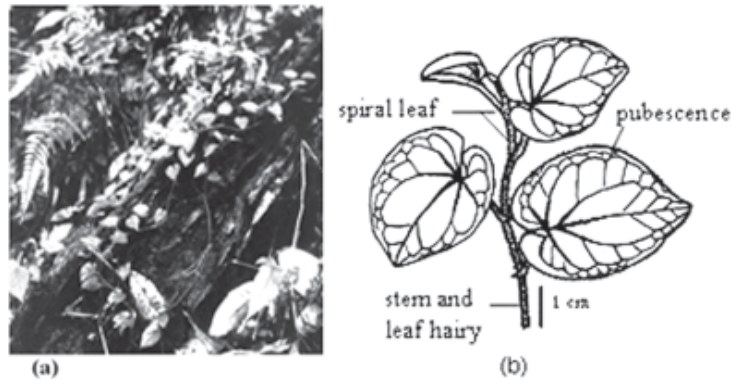

Figure 5 *Parabaena sagittata* (a) native habitat (b) stem and leaf.

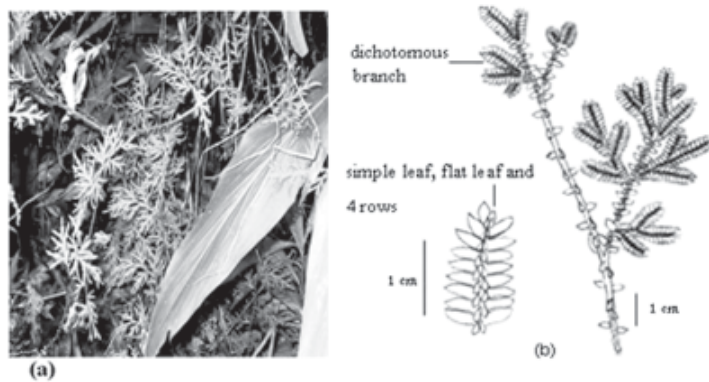

Figure 6 *Selaginella intermedia* (a) native habitat (b) stem and leaf.

คล้ายเฟิร์น มีอายุหลายปี ไม่มีเนื้อไม้ แตกกิ่งก้านสาขาแผ่ออกจากฐานเป็นแบบขนนก เลื้อยคลุมดินหรือเลื้อยปีนป่าย ชูส่วนปลายยอดตั้งขึ้น และมักแตกกิ่งก้านเป็นคู่ๆ แผ่กระจายในระนาบเดียวเป็นส่วนมาก ข้างลำต้นมีรากออกบริเวณด้านล่าง และรากแตกสาขาเป็นคู่ๆ เช่นกัน ใบเป็นใบเดี่ยว ใบอ่อนนุ่มมีสีเขียวแผ่กางเป็นแผ่นแบน มี 4 แถว และมีใบเกล็ดเล็กๆ ตามลำต้นปลายกิ่งใบแยกเป็น 2 แฉกขอบใบเรียบ (Figure 6)

RPF-KW13: *Gynostemma pentaphyllum* วงศ์ Cucurbitaceae ชื่อสามัญคือ เจียวกู่หลาน ชื่อพื้นเมืองคือ บัญจันท์ เป็นไม้เลื้อย อายุหลายปี ลำต้นเป็นเหลี่ยมสัน 5 เหลี่ยม เลื้อยตามพื้นดิน และเลื้อยพันไม้อื่น ใบเป็นใบเดี่ยวรูปฝ่ามือเรียงแบบเวียน

ขอบใบหักฟันเลื่อย เส้นใบออกจากจุดเดียวกัน คือจากโคนใบและมีมือเกาะ (Figure 7)

RPF-KW14: *Trachelospermum asiaticum* วงศ์ Apocynaceae ชื่อสามัญคือ Dwarf Jasmine ชื่อพื้นเมืองคือ เต๋อดิน สะเคือ (เชียงใหม่) เถาว์ลย์แดง (นครราชสีมา) เป็นไม้เลื้อย ทุกส่วนของลำต้นมียางสีขาว ใบเป็นใบเดี่ยวเรียงตรงกันข้าม ขอบใบเรียบ (Figure 8)

RPF-KW18: *Hoya thomsonii* วงศ์ Asclpiadaceae เป็นไม้เลื้อยอายุหลายปี มียางสีขาว ระหว่างข้อของลำต้นมีราก ขอบที่รุ่มค่อนข้างขึ้น ใบเป็นใบเดี่ยวเรียงตรงกันข้าม ขอบใบเรียบ แผ่นใบเป็นแบบขนานค่อนข้างอวบหนา (Figure 9)

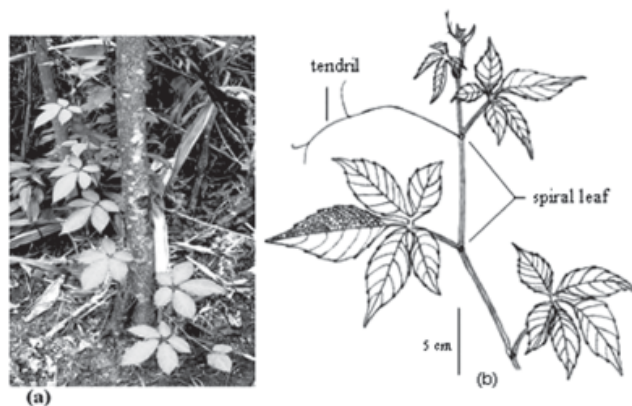

Figure 7 *Gynostemma pentaphyllum* (a) native habitat (b) stem and leaf.

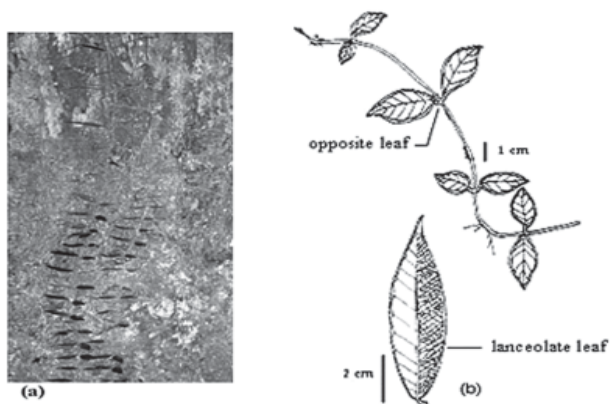

Figure 8 *Trachelospermum asiaticum* (a) native habitat (b) stem and leaf.

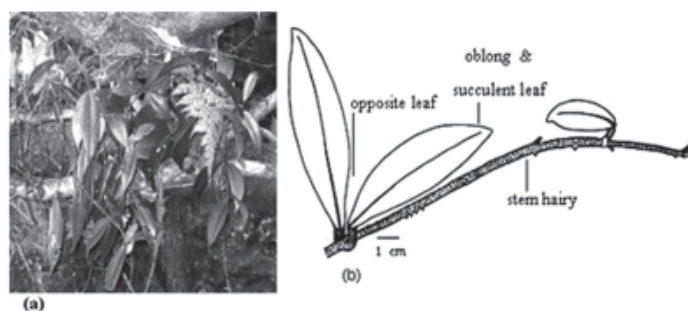

Figure 9 *Hoya thomsonii* (a) native habitat (b) stem and leaf.

RPF-KW21: *Solena heterophylla* วงศ์ Cucurbitaceae เป็นไม้เลื้อยอายุหลายปี ลำต้นเลื้อยตามพื้นดินและเลื้อยพันไม้อื่น ใบเป็นใบเดี่ยวเรียงสลับ ขอบใบหยักเป็นซี่แหลมคล้ายใบเลื่อย มีใบที่เปลี่ยนเป็นมือเกาะ (Figure 10)

RPF-KW25: *Pothos* sp. วงศ์ Araceae เป็นไม้เลื้อย อายุหลายปี ลำต้นเลื้อยตั้งตรง มียางใส ขอบที่รุ่มค่อนข้างขึ้น ใบเป็นใบเดี่ยวเรียงสลับ ขอบใบเรียบ (Figure 11)

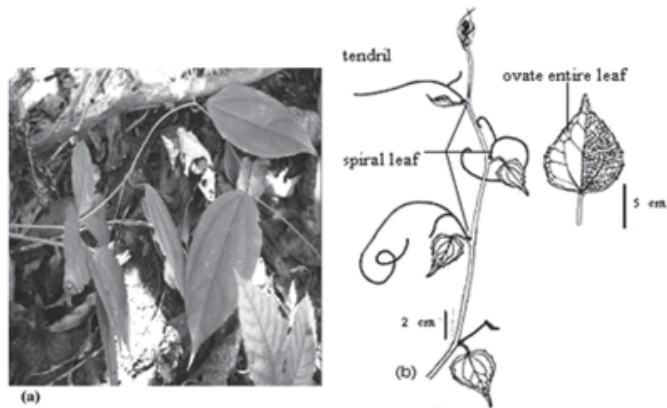

Figure 10 *Solena heterophylla* (a) native habitat (b) stem and leaf.

Figure 11 *Pothos* sp. (a) native habitat (b) stem and leaf.

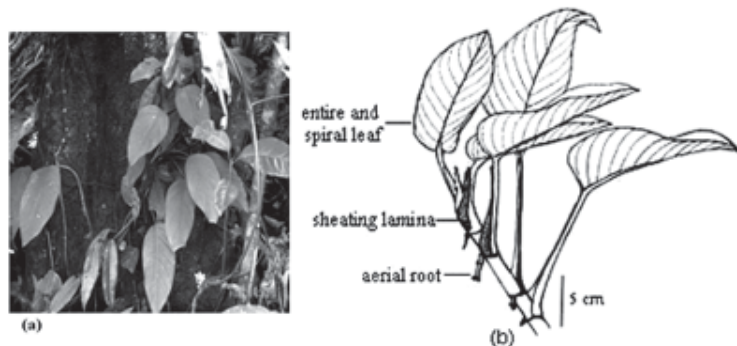

Figure 12 *Rhaphidophora peepla* (a) native habitat (b) stem and leaf.

RPF-KW31: *Rhaphidophora peepla* วงศ์ Araceae ชื่อพื้นเมืองคือ พลุช้าง แขนมูม (เลย) เป็นไม้เลื้อยอายุหลายปี เป็นพืชชอบน้ำ ลำต้นตั้งตรง มียางใส มีรากบริเวณข้อ ชอบที่ร่มค่อนข้างชื้น ใบเป็นใบเดี่ยวเรียงสลับ ขอบใบเรียบ (Figure 12)

สรุปและวิจารณ์

จากตัวอย่างพรรณไม้ที่เก็บมาทั้ง 31 ตัวอย่าง เป็นพรรณไม้เลื้อย 23 ตัวอย่าง จำแนก ได้ 12 วงศ์ 18 สกุล 20 ชนิด ดังนี้ วงศ์ Piperaceae ได้แก่ *Pipe* sp.

วงศ์ Gesneriaceae ได้แก่ *Aschynanthus jarrettii* วงศ์ Araceae มี 2 สกุล ได้แก่ *Raphidophora glauca*, *R. peepla* และ *Pothos* sp. วงศ์ Asclepiadaceae มี 2 ชนิด ได้แก่ *Hoya* sp. และ *Hoya thomsonii* วงศ์ Menispermaceae มี 2 ชนิด ได้แก่ *Parabaena sagittata* และ *Anamirta cocculus* วงศ์ Smilacaceae ได้แก่ *Smilax* sp. วงศ์ Selaginellaceae ได้แก่ *Selaginella siamensis* วงศ์ Cucurbitaceae มี 2 ชนิด ได้แก่ *Gynostemma pentaphyllum* และ *Solena heterophylla* วงศ์ Apocynaceae มี 2 ชนิด ได้แก่ *Trachelospermum asiaticum* และ *Parsonsia grayana* วงศ์ Campanulaceae ได้แก่ *Pratia nummularia* วงศ์ Commelinaceae ได้แก่ *Streptolirion linear* และวงศ์ Ericaceae ได้แก่ *Agapetes* sp. พืชแต่ละชนิดมีรูปแบบการเจริญเติบโตที่แตกต่างกันและมีลักษณะการนำไปใช้ประโยชน์ที่แตกต่างกันด้วย จากไม้เลื้อย 23 ตัวอย่าง พบว่ามี พืชในกลุ่ม Araceae 2 ชนิด คือ *Raphidophora glauca* และ *R. peepla* มีลักษณะใบสวยงาม เหมาะที่จะนำมาพัฒนาเพื่อเป็นไม้ตัดใบ และจะต้องศึกษาการปรับตัว การขยายพันธุ์ และลักษณะนิสัยต่างๆ ต่อไป

คำขอบคุณ

ขอขอบคุณมูลนิธิโครงการหลวงและ มหาวิทยาลัยมหาสารคามที่ให้ทุนสนับสนุนการวิจัย และอาจารย์ J.F. Maxwell ที่ให้คำแนะนำในการจำแนกหมวดหมู่พืชในงานวิจัยครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

- อฤทธ พงษ์ไธว. 2543. ไม้เลื้อยป่าแล่ม 1 คู่มือคนรักต้นไม้. สำนักพิมพ์บ้านและสวน, กรุงเทพฯ.
- อดิสร กระแสชัย. 2541 รายงานผลการวิจัย เรื่อง การรวบรวมพืชพื้นถิ่นเพื่อพัฒนาเป็นไม้ดอกไม้ประดับ. ภาควิชาพืชสวน คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- Boonprakob, U. and D. H. Byrne. 2004. Breeding low-chill stone fruit in Thailand. Production technologies for low-chill temperate fruits, Report from the Second International Workshop, 19-23 April 2004, Chiang Mai.
- Gardner, S., P. Sidisunthon, V. Anusarnsunthorn. 2000. A field guide to forest trees of Northern Thailand, Funded by IUCN, the World Bank, Toyota Thailand Foundation, Kobfai Publishing Project.